

Voorpublicatie 'De vleugels van de adelaar'

DIA-bundel over Duitsland sinds de val van de Muur

Boeken - 15 mei 2017 - Auteur: Hanco Jürgens

Duitsland heeft sinds de val van de Muur enorme veranderingen ondergaan. In de DIA-bundel 'De vleugels van de adelaar' geven auteurs als Luuk van Middelaar, René Cuperus, Michèle de Waard en André Szász een actueel en handzaam overzicht van de recente Duitse geschiedenis. In deze voorpublicatie, een fragment van de inleiding, gaat Hanco Jürgens in op het Duitse buitenlandse beleid.

Een aantal factoren heeft de geopolitieke positie van Duitsland in de wereld wezenlijk veranderd. Ten eerste is Duitsland veel centraler in Europa komen te liggen, door de eenwording, maar vooral door de aansluiting van Oost-Europese landen bij de EU. Duitsland bleef weliswaar ferm verankerd in het Westen, maar ligt ook heel dicht bij het Oosten. Berlijn is weinig meer dan honderd kilometer verwijderd van de Poolse grens. Een belangrijke tweede reden is dat Duitsland een robuuste economie heeft waardoor het in de kredietcrisis een leiderschapsrol op zich kon nemen.

Een derde reden is dat Duitsland deze leidersrol min of meer werd opgedragen door Europese partners, toen bleek dat harde maatregelen nodig waren. Dat werd vooral zichtbaar tijdens de Cypriotische bankencrisis in 2013, toen alle EU-lidstaten wachtten met het doen van uitspraken totdat Duitsland zijn mening had geformuleerd. Opmerkelijk was ook hoe de Britse premier David Cameron Merkel op een voetstuk plaatste tijdens de onderhandelingen over een nieuwe relatie tussen Groot-Brittannië en de EU, voorafgaande aan het Brexit-referendum. Een vierde reden is dat de wereld buiten de EU is veranderd. Een aantal belangrijke politieke leiders - alfamannen als Poetin, Erdoğan en Trump - trok de macht naar zich toe. Zij hebben weinig op met EU-*officials* maar zijn nog wel bereid te luisteren naar machtige leiders zoals de Duitse bondskanselier.

Flexibel

Een belangrijke laatste reden is toch wel dat Angela Merkel steeds opnieuw in staat is gebleken om haar politiek aan te passen aan de omstandigheden, oude ideeën in te ruilen voor nieuwe, zonder er al te veel ruchtbaarheid aan te geven. Ze straalt rust en stabiliteit uit, maar is als het er echt op aankomt flexibeler dat

menigeen denkt. Zo sprak ze zich in 2009 nog principieel uit voor éénheid in de EU: *'Spaltungen in Europa sind mit mir nicht zu machen.'* Om die reden was ze tegen een sterke economische coördinatie van de eurozone, bijvoorbeeld door de eurogroep of door een afzonderlijk te vormen *gouvernement économique*. De beslissende rol moest volgens haar liggen bij de raad van alle ministers van Economische Zaken en Financiën van de EU, de Ecofin.

Het is heel weinig mensen opgevallen hoezeer Merkel van positie is veranderd

Maar in 2011 ging ze - noodgedwongen - overstag. Juist Duitsland werd een pleitbezorger van allerlei instrumenten in de eurozone die synergie moesten versterken, met typische namen die alleen kenners wat zeggen, zoals het Euro Plus Pact, het Six Pack en het Europese Semester. Vanaf dat jaar werd de eurogroep, de vergadering van ministers van Financiën van de eurozone, veel belangrijker dan de Ecofin. En in 2013 ging Merkel nog een stap verder. In de onderhandelingen met David Cameron over de bijzondere positie van Groot-Brittannië sprak ze zich opeens uit voor een flexibele EU, een Europa van meerdere snelheden dus. Precies dat waar ze zich in 2008 nog fel tegen verzette. Dat idee hangt nog steeds boven de markt omdat Oost-Europese landen zich verzetten tegen de herverdeling van vluchtelingen en Zuid-Europese landen moeite blijven houden met het financieel-economische korset dat hen is opgelegd. Het is heel weinig mensen opgevallen hoezeer Merkel van positie is veranderd.

Verhouding met Frankrijk

Los van de kredietcrisis deed zich een aantal opvallende veranderingen in de Duitse buitenlandse politiek voor. Dat geldt in de eerste plaats voor de verhouding met Frankrijk. Tijdens de Georgiëcrisis van 2008 gunde Merkel de Franse president Sarkozy nog een hoofdrol. Enkele dagen na de Russische inval in Abchasië en Zuid-Ossetië reisde Sarkozy af naar Moskou en Tbilisi, de hoofdstad van Georgië, om te onderhandelen over een staakt-het-vuren. Zijn reis ging met veel media-aandacht gepaard. Merkel bleef in de schaduw van Sarkozy, veroordeelde de inval en noemde het geweld disproportioneel, maar zei ook dat er in zulke conflicten nooit sprake is van één schuldige. Ze wilde de lijnen met Moskou openhouden.

In 2014 echter trok Merkel het initiatief naar zich toe nadat Russische troepen de Krim hadden ingenomen. Ze veroordeelde de aankondiging van een referendum

over de annexatie van de Krim als een onacceptabele interventie en inbreuk op het internationale recht. Ze stond volledig achter de sancties tegen Rusland - tegen de eigen handelsbelangen in - en werd de drijvende kracht achter het tweede Minsk-akkoord, waarin een nieuw bestand werd afgekondigd. Merkel had president Hollande meegenomen naar de onderhandelingstafel om niet de indruk te wekken dat zij in haar eentje namens Europa onderhandelde. In de media werd de Fransman echter al snel als Merkels secretaris weggezet.

Turkijedeal

Een breuk in de Duitse buitenlandse politiek vormde ook de EU-Turkijedeal waarvoor Merkel, in het bijzijn van EU-voorzitter Mark Rutte, tot diep in de nacht onderhandelde met de Turkse premier Ahmet Davutoğlu. Andere EU-partners kregen tot hun verrassing die middag het voorstel voorgelegd. Twee dagen later besloot een aantal landen, onder aanvoering van Oostenrijk en tegen het zere been van Berlijn en Athene, om de Balkanroute af te sluiten voor vluchtelingen. Zij gaven aan ook buiten Duitsland om maatregelen te willen nemen om de vluchtelingenstroom te beperken. Omdat beide maatregelen gezamenlijk bleken te werken - er kwamen inderdaad aanzienlijk minder vluchtelingen vanuit Turkije richting de EU - zijn de meningsverschillen hierover naar de achtergrond geschoven.

Ook als het om Afrika gaat is een duidelijke breuk in de verhoudingen tussen Duitsland en Frankrijk zichtbaar

Hoewel de vluchtelingendeal met Turkije voortdurend onder druk staat, zeker na de mislukte coup tegen Erdoğan in 2016, bleek de benadering ervan een voorbeeld voor onderhandelingen met Noord-Afrikaanse landen over de toestroom van vluchtelingen naar Europa via de Middellandse Zee. Ook als het om Afrika gaat is een duidelijke breuk in de verhoudingen zichtbaar. Merkel is als kanselier tussen 2005 en 2016 slechts eenmaal in Afrika geweest. Zij had er ook weinig te zoeken: Noord-Afrika was immers Frankrijks achtertuin.

Maar sinds oktober 2016 ontplooit ze - met instemming van Frankrijk - nieuwe initiatieven en heeft ze diverse reizen gemaakt naar Noord-Afrika om te onderhandelen over hotspots in Egypte en Tunesië waar vluchtelingen kunnen worden ondergebracht, in ruil voor extra ontwikkelingshulp. Ook is ze actief betrokken bij initiatieven om de chaos in Libië tegen te gaan. Alle pijlen zijn gericht op het bereiken van een soortgelijk verdrag als de EU-Turkijedeal met landen in Noord-Afrika. Opmerkelijk is dat ze alleen reist. Mocht het avontuur mislukken, dan straalt dat op haar af.

Tweesprong

Daarmee is Duitsland op een tweesprong beland. De grote vraag is of het land kan volharden in een politiek van kleine stapjes, van doormodderen, of dat het nieuwe wegen moet inslaan. De christendemocraten zijn door de Oekraïne-crisis, de Syrië-crisis en de problemen in Noord-Afrika ervan overtuigd geraakt dat Duitsland meer moet investeren in defensie. Het startschot voor dit debat werd gegeven door bondspresident Joachim Gauck, die in 2014 tijdens de internationale veiligheidsconferentie in München zei dat Duitsland bereid moet zijn meer verantwoordelijkheid te nemen. Ook als de Verenigde Staten hun bijdrage aan de Navo niet meer doorlopend kunnen leveren, zo zei Gauck in 2014, zullen Duitsland en de EU zelf voor de eigen veiligheid moeten zorgen.

Het werd opgepikt door de CDU-minister van Defensie Ursula von der Leyen. In 2016 publiceerde haar ministerie een nieuw *Weißbuch* over de toekomst van de Bundeswehr, waarin alle nieuwe dreigingen in kaart zijn gebracht, van terrorisme, cybercrime tot hybride oorlogsvoering. Als Rusland de huidige politiek voortzet, zo staat in het witboek, zal het land een serieuze dreiging vormen voor de veiligheid van Europa. Er moet dus serieus worden nagedacht over hoe deze dreiging tegen te gaan. De Duitse sociaaldemocraten zien een ander gevaar in de EU, namelijk dat de Zuid-Europese lidstaten afhaken. Zij staan een rechtvaardiger Europa voor en een eerlijkere verdeling tussen de lidstaten. Of dat daadwerkelijk een koerswijziging betekent, is nog onduidelijk. Ook de sociaaldemocraten zullen ervoor waken water naar de zee te dragen.

Duitsland zou zelf meer aandacht moeten besteden aan de landen waar het enthousiasme voor de EU tanende is

Maar een gepolitiseerd debat over de toekomst van de EU is wenselijk, niet alleen in Duitsland maar in de EU als geheel, al was het alleen al om de tegenstelling tussen eurocraten en eurofoben open te breken en te komen tot een inhoudelijk debat over de toekomst van Europa. Waar in Duitsland de overtuiging heerst dat wat goed is voor Duitsland ook goed is voor de EU, en andersom, zou Duitsland zelf meer aandacht moeten besteden aan de landen waar het enthousiasme voor de EU tanende is. Op dit moment hangt het slagen van het Europese project vooral af van die staten waar de EU op minder steun kan rekenen dan in Duitsland. Dat geldt in de eerste plaats voor Frankrijk, maar zeker ook voor de Zuid-Europese landen, waarvoor de crisis nog niet voorbij is, of voor de Oost-

Europese staten die vinden dat de EU zich met te veel zaken bemoeit die haar niet aangaan. Het kan niet zo zijn dat alleen Duitsland zich nog met volle overtuiging inzet voor het welslagen van het Europese project.

Investerings

Duitsland heeft zich ontwikkeld tot de stabiliserende factor in Europa, hoewel de kritiek op het Duitse bezuinigingsbeleid, het handelsoverschot en de voordelen die het land geniet door een relatief lage euro niet alleen afkomstig is van de Amerikaanse regering. Wil Duitsland niet alleen het *powerhouse* maar ook de motor van de Europese economie zijn, dan zou het - nu het raamwerk van sturingsmechanismen in de EU staat - kunnen denken aan investeringen in eigen land op het gebied van wegen, bruggen, schoolgebouwen en digitale infrastructuur. Vooral de West-Duitse deelstaten met oude industrie zoals Noordrijn-Westfalen of Saarland kunnen nog wel een extra opknapbeurt gebruiken.

Bovendien zou Duitsland kunnen bijdragen aan een beter investeringsklimaat in Zuid-Europa. De Europese investeringsfondsen die er zijn werken slecht omdat deelnemende landen ook zelf geld moeten inleggen, en juist daar schort het in de Zuid-Europese landen aan. Het zijn niet de minste economen die vinden dat Duitsland meer kan doen om de economische vraag te stimuleren. Daar wordt niet alleen Duitsland maar ook de EU beter van.

Dit is een artikel gedownload via duitslandinstituut.nl.

Artikel: <https://duitslandinstituut.nl/artikel/21245/voorpublicatie-de-vleugels-van-de-adelaar>